

Jakub Niedbalski*

AKTYWIZOWANIE PRZEZ SPORT JAKO SPOSÓB INKLUZJI ORAZ INTEGRACJI SPOŁECZNEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Abstract. Celem artykułu jest pokazanie, jak na tle istniejących uwarunkowań społecznych oraz instytucjonalnych realizowana jest koncepcja integracji i inkluzji społecznej osób niepełnosprawnych, w której najważniejsze miejsce zajmuje aktywność sportowa. W badaniach przeprowadzonych wśród osób niepełnosprawnych, uprawiających sport, wykorzystane zostały dane jakościowe, zdobyte za pomocą techniki pogłębionego wywiadu swobodnego oraz obserwacji jawnej. Analiza i interpretacja materiałów empirycznych prowadzona była zgodnie z zasadami metodologii teorii ugruntowanej. Przeprowadzone badania dowiodły, że sport uprawiany przez osoby niepełnosprawne może wspomóc proces włączania osób niepełnosprawnych w szersze kręgi społeczne. Sport stanowi bowiem nie tylko szansę utrzymania sprawności fizycznej i zdrowia, lecz także wspomaga integrację i inkluzję społeczną osób niepełnosprawnych.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, aktywność fizyczna, sport, integracja, inkluzja społeczna.

1. Wstęp

Współczesny człowiek, jak słusznie zauważa Marta Doroba (2010: 5), staje przed ogromnym wyzwaniem nieustającej adaptacji do zmieniających się warunków życia, codzienność bowiem – uwikłana w gwałtowne i nieprzerwanie dokonujące się fluktuacje społeczno-kulturowe, ekonomiczne, technologiczne – nie jest już płaszczyzną zdefiniowaną, zastaną, ale tworzoną wciąż na nowo, modyfikowaną i redefiniowaną (zob. Szto m p k a 2005). Utracenie bezpiecznych i pewnych punktów odniesienia jest przez osoby niepełnosprawne szczególnie mocno odczuwane (O s s o w s k i 1999: 284–286). Periodyczne wahania są dla nich wyjątkowo trudne, niepewność sytuacji wymaga wciąż nowych i szybko dezaktualizujących się przystosowań oraz kompromisów (Doroba 2010: 5).

---

* Dr, Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43, 90-214 Łódź; e-mail: jakub.niebalski@gmail.com.

Wszystko to wzmaga poczucie alienacji i wszechogarniającej samotności, prowadzącej do depresji, zachowań eskapistycznych, osłabienia więzi i kontaktów międzyludzkich (S z a r f e n b e r g 2008).

Z zadaniem nieustającego dyskursu adaptacyjnego z otaczającym światem nie radzą sobie często osoby zdrowe, dysponujące całym kanonem sprawnych – z medycznego punktu widzenia – zmysłów i struktur poznawczych, zatem osoby niepełnosprawne zmuszone są do podejmowania jeszcze intensywniejszej walki. Jest to walka o „dotrzymanie kroku” światu, o adaptację, zrozumienie dla siebie i swoich potrzeb. Ta batalia nie może zostać wygrana w pojedynkę, bez urzeczywistnienia idei *empowermentu*, szeroko pojętego wsparcia, stającego się przyczynkiem do pełnej realizacji idei normalizacji życiowej i zdefiniowanej w jej ramach integracji społecznej. Należy także mieć na uwadze, że procesy marginalizacji, ekskluzji społecznej nabierają zupełnie nowej perspektywy w świecie, w którym powszechne stają się atrofie więzi społecznych, zachowania separacyjne czy – uwarunkowane głównie względami tworzenia się wysoko sytuowanej ekonomicznie klasy społecznej – powstawanie izolacyjnych światów (P i l c h 2007: 101). W takich warunkach dążenia do realizacji idei integracji społecznej, inkluzji oraz normalizacji życiowej osób niepełnosprawnych nabierają szczególnego znaczenia i przybierają na sile, ale przychodzą także z ogromnym trudem. Istotna jest świadomość pewnych społecznych i cywilizacyjnych uwikłań dążeń integracyjnych czy normalizacyjnych, których urzeczywistnianie w dobie kultury rywalizacji i „wielkich egoizmów” jest drogą bardzo krętą i wyboistą (D o r o b a 2010: 6).

Jednocześnie omawianemu zagadnieniu poświęca się coraz więcej uwagi, ciągle też toczą się dyskusje o tym, jak sprawić, by coraz mniej barier i przeszkód napotykały na swojej drodze osoby niepełnosprawne, a jednocześnie, by zapewnić im jak najszerszy udział w życiu społecznym (O s t r o w s k a 2015; G ą c i a r z, R u d n i c k i 2014; M i k o ł a j c z y k - L e r m a n 2013; K r y ń s k a 2013). W tym kontekście sport staje się tematem szczególnie aktualnym, tym bardziej, że coraz więcej osób należących do tej grupy społecznej decyduje się na aktywne spędzanie czasu (Ż u k o w s k a 2006: 126; P i e s z a k 2012: 136).

Podkreślając rehabilitacyjną i rewalidacyjną rolę tego sposobu spędzania czasu, zwraca się uwagę na możliwość połączenia przyjemnego z pożytecznym: osoby niepełnosprawne, uczestnicząc w różnorodnych aktywnościach sportowych, nie tylko dobrze się bawią i aktywnie spędzają czas, lecz także na tej płaszczyźnie mają szansę poczuć się pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, a ponadto swoim zachowaniem, ukazaniem faktu, że potrafią sobie poradzić w nawet najbardziej trudnych warunkach, likwidują bariery mentalne, przełamują nieufność, opory i uprzedzenia, towarzyszące wciąż jeszcze pozostałej części społeczności. Mamy zatem do czynienia ze sprzężeniem zwrotnym – z jednej strony sport osób niepełnosprawnych wymaga pozytywnych postaw społecznych, z drugiej – sam je do pewnego stopnia generuje (B i e g a n o w s k a 2005: 14).

2. Podstawowe pojęcia i ich definicje

W artykule odnoszę się do dwóch głównych procesów, integracji oraz inkluzji społecznej osób niepełnosprawnych, których możliwości realizowania upatruję w aktywności sportowej przedstawicieli tej kategorii społecznej.

Na potrzeby prowadzonego badania, którego rezultatem jest niniejszy artykuł, przez integrację społeczną rozumiem włączanie i akceptowanie osób niepełnosprawnych jako pełnoprawnych i aktywnych uczestników różnych przejawów życia społecznego, tak, aby mogły korzystać z dóbr kultury i cywilizacji oraz je współtworzyć (M a j e w s k i 2005: 406–407). Przy czym, aby integracja społeczna zaistniała, konieczna jest jej adaptacja społeczna, czyli przystosowanie się osób niepełnosprawnych do wymogów życia społecznego (zasad, reguł, technik funkcjonowania i zachowania) w domu, szkole, rodzinie, instytucjach itp. O wiele bardziej skomplikowane, czasochłonne i wymagające wielostronnych oddziaływań jest znoszenie barier – psychologicznych, społecznych, prawnych i architektonicznych / urbanistycznych (K a w c z y ń s k a - B u t r y m 1998: 38–39). Jedną z nich są społeczne nastawienia, postawy i stereotypy, powiązane w świadomości społecznej z wizerunkiem osoby niepełnosprawnej. Z działaniami tymi łączy się wyrównywanie szans, przeciwdziałanie marginalizacji, dążenie do inkluzji społecznej (D o r o b a 2010: 7).

Integracja jest procesem, który ma umożliwić osobom niepełnosprawnym pełne (w granicach ich możliwości i potrzeb) uczestnictwo w życiu społeczno-ekonomicznym (pracy, rodzinie, kulturze), ale także kształtować umiejętności życia ludzi pełnosprawnych z niepełnosprawnymi (O s s o w s k i 1999: 214–215). Tak pojmowana integracja jest ideą zakładającą równość wszystkich ludzi, która akceptuje różnorodność sytuacji życiowej człowieka. Uznaje więc za konieczne uruchomienie i systematyczne stosowanie mechanizmów solidaryzmu społecznego, wsparcia i zaangażowania (D o r o b a 2010: 7–8).

Natomiast inkluzję społeczną, za B. S z a t u r - J a w o r s k ą (2005: 64), będę rozumiał jako proces stwarzający osobom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym możliwości uzyskania szans i zasobów, niezbędnych do pełnego uczestnictwa w życiu ekonomicznym, społecznym uznawanego za normalne w danym społeczeństwie.

Zarówno integracja, jak i inkluzja społeczna są względem siebie komplementarne, dopełniając się nawzajem. Obie też reprezentują humanistyczne dążenie do osiągnięcia równoprawnego statusu niepełnosprawnych w społeczeństwie poprzez ich normalne – zgodne ze standardami obowiązującymi w danej społeczności – i pełne partycypowanie we wszystkich aspektach codzienności społeczno-kulturowej i ekonomicznej (D o r o b a 2010: 9).

Charakterystycznym rysem współczesnej polityki społecznej w aspekcie przeciwdziałania, minimalizowania oraz zwalczania wykluczenia społecznego w kierunku integracji oraz inkluzji społecznej jest polityka aktywna, przeciwstawna

dominującemu do niedawna nurtowi polityki pasywnej, opartej na gwarantowaniu bezpieczeństwa socjalnego przez system świadczeń pieniężnych i rzeczowych oraz usług społecznych (F a l i s z e k 2005: 48). Działania aktywizujące kojarzone są najczęściej z działaniami umożliwiającymi powrót na rynek pracy, bowiem to pozycja na rynku pracy jest w znacznej mierze drogą do ustalania się społecznej pozycji jednostki. Jednak rozumienie integracji i inkluzji społecznej jako remedium na marginalizację wymaga poszerzenia spektrum jej działań także na inne obszary możliwej partycypacji społecznej osoby niepełnosprawnej (F a l i s z e k 2005: 49–50). W tym kontekście jedną z alternatyw jest aktywność fizyczna i sport, które stwarzają dogodne warunki do realizacji procesu włączania oraz integracji osób niepełnosprawnych w główny nurt życia społecznego.

Zgodnie z definicją przyjętą w Europejskiej Karcie Sportu, pojęcie „sport” oznacza wszelkie formy aktywności fizycznej, które poprzez uczestnictwo, dożalne lub zorganizowane, stawiają sobie za cel wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach. W definicji tej akcentuje się wartość rozwojową sportu, przejawiającą się we wszechstronnym wpływie aktywności sportowej nie tylko na organizm, lecz także na całego człowieka.

Sport, oddziałując wszechstronnie na osobę niepełnosprawną, stanowi źródło pozytywnych doświadczeń, pomagając jej, po pierwsze – w rozpoznaniu rzeczywistych możliwości uszkodzonego organizmu, po drugie – kompensowaniu zaistniałych dysfunkcji, po trzecie – odzyskaniu niezależności samoobsługowej, po czwarte – podniesieniu samooceny, kształtowaniu wytrwałości w przewyciężaniu własnych słabości i po piątę, pokonywaniu trudności. Poza tym aktywność sportowa stwarza warunki do nawiązywania różnego rodzaju interpersonalnych relacji, co sprzyja integracji społecznej (K o p e r, T a s i e m s k i 2013: 125).

Magdalena K o p e r i Tomasz T a s i e m s k i (2013: 126) wymieniają kilka funkcji współczesnego sportu niepełnosprawnych. Po pierwsze, aktywność sportową traktują jako atrakcyjny rodzaj usprawniania ruchowego, wykorzystujący naturalne formy ruchu. Poprzez funkcję zdrowotną (ukierunkowaną na poprawę sprawności fizycznej, wytrzymałości, odporności organizmu itd.) sport pomaga kompensować określone dysfunkcje organizmu, wynikające z danego rodzaju niepełnosprawności. Ponadto, stanowi to wszechstronne oddziaływanie na osobę, które może być źródłem pozytywnych doświadczeń w różnych obszarach jej funkcjonowania. Sport traktowany jest także jako intensywne doświadczenie różnych aspektów własnej cielesności, pozwala rozpoznać rzeczywiste możliwości uszkodzonego organizmu, wspomagając w ten sposób zarządzanie własnym ciałem. Po czwarte, działalność sportowa sprzyja inicjowaniu i rozwijaniu własnej aktywności przez osoby niepełnosprawne (K o p e r, T a s i e m s k i 2013: 126).

Natomiast, według Wiktora D e g i (1971), sport osób niepełnosprawnych powinien wyróżniać się trzema podstawowymi cechami. Po pierwsze, powinien być zgodny z indywidualnym programem rehabilitacji; po drugie, powinien

być bezpieczny; po trzecie, powinien być powszechny i dostosowany do wielu rodzajów schorzeń. Dega uważał, że jednym z zadań sportu jest umożliwianie osobom niepełnosprawnym utrzymanie sprawności fizycznej, wzmacnianie poczucia własnej wartości oraz poprawa kondycji psychicznej. W związku z tym badacz stworzył katalog najważniejszych funkcji, jakie ma spełniać sport wobec tej kategorii ludzi. Należą do nich: funkcja lecznicza, będąca kontynuacją usprawniania wczesnopourazowego, odpowiedzialna za działania stymulujące narządy wewnętrzne organizmu; funkcja anatomiczno-fizjologiczna, związana z zachowaniem prawidłowych parametrów aparatu kostno-mięśniowo-więzadłowego; funkcja wychowawczo-psychologiczna, która pomaga w przezwyciężaniu barier psychologicznych, powodowanych lękiem przed nowymi zadaniami ruchowymi; funkcja integracyjna, biorąca udział w nawiązywaniu i utrzymywaniu kontaktów z otoczeniem; funkcja kompensacyjna, która wspomaga proces odzyskiwania utraconych funkcji organizmu.

Również Klaus Heinemann (1989: 243–253) wskazał funkcje sportu: społeczno-emocjonalną, socjalizacyjną oraz społeczno-integrującą. Pierwsza z nich reguluje i oddziałuje na napięcia, agresje i konflikty, tworzy przeciwagę dla nudy, charakteryzującej rutynę życia (Heinemann 1989: 243). Druga pomaga zakorzenić w jednostce kulturowe przekonania i poglądy, a także pozwala na rozwinięcie się osobistych cech charakteru (Heinemann 1989: 246). Trzecia zaś, łącząc różne jednostki w grupach i warstwach społecznych w jeden kolektyw, tworzy świadomość przynależności do wspólnoty, otwiera możliwość identyfikacji, a przez to uwiadamia społeczne wartości i normy (Heinemann 1989: 247).

Według słów prekursora sportu osób niepełnosprawnych fizycznie, Ludwiga Guttmanna, „dla osoby niepełnosprawnej sport powinien być skutecznym środkiem przywracania kontaktu ze światem zewnętrznym, ułatwiając integrację tych osób ze społecznością obywatelską” (Sobiecka 1999: 119).

Odwołując się natomiast do pojęcia niepełnosprawności, warto wspomnieć, że na przestrzeni wieków ulegało wielokrotnym przemianom. Jeszcze na początku poprzedniego stulecia dość powszechnie funkcjonowały negatywne określenia, którymi naznaczano osoby niepełnosprawne, spychając je w ten sposób poza nawias społeczeństwa. Z biegiem lat zmieniały się jednak negatywne zjawiska dotyczące traktowania osób niepełnosprawnych. Stopniowo zaczęto zauważać, jak wielopłaszczyznowym zjawiskiem jest niepełnosprawność i jak wielu różnych sfer życia dotyczy (Pieszak 2012).

Na przełomie XX i XXI w. za sprawą Międzynarodowej Organizacji Zdrowia, rozumienie pojęcia niepełnosprawności uległo głębokim przemianom. W 1980 r., zgodnie z definicją wprowadzoną przez WHO w *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps* (ICIDH), niepełnosprawność (*disability*) zaczęła oznaczać wszelkie ograniczenia, wynikające z niezdolności do wykonywania określonych czynności w sposób i w zakresie, który uważa się

za normalny dla zdrowego człowieka. Takie ograniczenia były wynikiem uszkodzenia (*impairment*) organizmu, oznaczającego brak lub anormalność anatomiczną struktury narządów oraz brak lub zaburzenie funkcji psychicznych lub fizjologicznych organizmu. Przykładowo wada wzroku jest upośledzeniem funkcjonowania organizmu (*impairment*), które powoduje niepełnosprawność „wynikającą” z trudności w czytaniu. Nacisk został tu położony na funkcjonalne ograniczenia dotyczące wykonywania podstawowych czynności w codziennym życiu, takich jak: poruszanie się, sprawność fizyczna, konieczność korzystania z opieki innych, upośledzenie funkcji komunikacyjnych.

Wkładem WHO w zakresie definiowania niepełnosprawności jest określenie upośledzenia społecznego (*handicap*) i jego interpretacja. Definicja ta podkreśla bowiem społeczne następstwa uszkodzenia funkcji organizmu (*impairment*), zwracając uwagę na to, że upośledzenie oznacza trudności w realizowaniu funkcji społecznych, wypełnianiu ról, które uważane są za normalne, biorąc pod uwagę wiek, płeć oraz warunki kulturowe i społeczne. Co więcej, wynika z niej, że takie trudności są różne w zależności od grup społecznych i kontekstów kulturowych.

W ten sposób zakłada się, że niepełnosprawność nie jest problemem jednostkowym, lecz społecznym. Takie rozumienie niepełnosprawności sprzyja autonomii i emancypacji osób z niepełnosprawnością, podkreślając, że nie medycyna, ale środowisko społeczne (otoczenie w sensie ludzkim, materialnym, technicznym itp.) pełni najważniejszą rolę w przezwyciężaniu skutków upośledzenia.

W dalszej części artykułu staram się udowodnić powyższą tezę, podkreślając przy tym, że obecny system prawno-instytucjonalny, będący głównym filarem integracji i inkluzji osób niepełnosprawnych przez ich aktywność sportową, wymaga pewnych zmian oraz udoskonaleń, po to, aby efektywnie i skutecznie spełniał on zadania, do których został utworzony.

3. Metodologia badań

Celem artykułu jest pokazanie, jak na tle istniejących uwarunkowań społecznych oraz instytucjonalnych realizowana jest koncepcja integracji oraz inkluzji społecznej osób niepełnosprawnych, w której najważniejsze miejsce zajmuje aktywność sportowa.

Prowadzone badania, poza charakterem poznawczym, mają także wymiar badań w działaniu (*action research*), bowiem płynące z nich wnioski i rekomendacje mają na celu uświadomienie zarówno osobom pełnosprawnym, jak i niepełnosprawnym, że uprawianie sportu może mieć istotne znaczenie w procesie integracji oraz inkluzji społecznej ludzi z różnego rodzaju dysfunkcjami ciała.

Materiał badawczy wykorzystany w niniejszym opracowaniu stanowią osobiste doświadczenia osób niepełnosprawnych, które realizują swoją aktywność fizyczną poprzez uczestnictwo w różnych formach sportu. Z przedstawicielami

tej kategorii osób niepełnosprawnych przeprowadzone zostały wywiady swobodne, mało ukierunkowane oraz wywiady narracyjne. Stosując triangulację danych, w badaniach wykorzystano także zapisy z obserwacji poczynionych podczas spotkań, imprez sportowych, treningów i konsultacji¹.

Przesłanki, które stały za wyborem powyższych technik, wynikają, po pierwsze, z przyjętych założeń ontologicznych (ludzkie doświadczenia, interpretacje, wiedza, oceny, interakcje uznaje się za znaczące właściwości rzeczywistości społecznej) i epistemologicznych (prawomocnym sposobem generowania danych na podstawie tych założeń ontologicznych są: interakcja, rozmowa z ludźmi, słuchanie opowieści i uzyskanie dostępu do wiedzy, ocen, wrażeń jednostek). Po drugie, uzyskane dane mają dzięki temu charakter całościowy i pogłębiony, co jest zgodne ze słowami Rubin i Rubin (1997: 205), według których „badania jakościowe stosuje się w odniesieniu do zagadnień wymagających głębszego zrozumienia, któremu najlepiej służą szczegółowe przykłady i rozbudowana narracja”.

Należy w tym miejscu wyjaśnić, że technika wywiadu swobodnego i narracyjnego ma także swoje istotne etyczne konsekwencje, zwłaszcza gdy podmiotami badania są osoby doświadczające w swoim życiu określonych, trudnych sytuacji (zob. Męcfał 2012). Taką grupę stanowili niepełnosprawni sportowcy, którzy w wielu wypadkach, opowiadając o swoich przeżyciach, powracali do traumatycznych doświadczeń, związanych m.in. z utratą sprawności. Z tego względu, przeprowadzając wywiady, należało czynić to z należytą ostrożnością, wyczuciem i zrozumieniem (zob. Niedbałski 2009).

Analiza materiału badawczego prowadzona jest zgodnie z zasadami metodologii teorii ugruntowanej (Konecki 2000).

Motywy wyboru wskazanych metod była potrzeba poznania „faktycznych” sposobów życia, działań jednostkowych, procesów tworzenia znaczeń, a zatem, pragnienie zbliżenia nauki do „życia” i „poznawania rzeczywistości społecznej z punktu widzenia tworzących tę rzeczywistość podmiotów” (Wyka 1993: 34). Ponadto biografie i ich konstruowanie w czasie muszą uwzględniać perspektywę życia jednostki (Melchior 1990: 237). Jednocześnie każdy materiał autobiograficzny stanowi potencjalne źródło danych na temat tożsamości opowiadającej o swoim życiu osoby, która wchodzi w interakcję z słuchaczem/czytelnikiem jako aktor społeczny, obdarzony określonym zestawem autodefinicji (Golecz yń ska -Grondas 2014: 25).

---

¹ Badania, które posłużyły do napisania niniejszego tekstu, stanowią część większego projektu dotyczącego sytuacji życiowej osób niepełnosprawnych podejmujących aktywności sportową, realizowanego aktualnie przez autora artykułu. Projekt jest współfinansowany przez Dziekana Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ w ramach grantu dla doktorantów i młodych naukowców (545/1345). Badania prowadzono od czerwca 2013 r. na obszarze całej Polski w ośrodkach treningowych, dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. W chwili przystąpienia do opracowywania niniejszego tekstu materiały empiryczne stanowiły odpowiednio: 56 wywiadów pogłębionych i 23 zapisy obserwacji (stan na dzień 1 czerwca 2015 r.).

Dobór kolejnych przypadków miał charakter teoretyczny i opierał się na metodzie ciągłego porównywania, co oznacza, że kolejne przypadki dobierane były na podstawie bieżących ustaleń analitycznych, nie zaś ustalonych przed badaniem założeń (Glaser, Strauss 1967: 45). Dobór przypadków trwał do momentu osiągnięcia teoretycznego nasycenia (*theoretical saturation*) wygenerowanych kategorii analitycznych (Glaser, Strauss 1967: 61). Stosując się do metody ciągłego porównywania, w poszukiwaniu kolejnych danych do porównań starałem się dobierać zarówno bardzo różne, jak i podobne do siebie przypadki, po to, aby uchwycić maksymalnie dużo warunków różnicujących występowanie kategorii oraz ich wzajemnych powiązań (Glaser 1978: 45–53; Charmaz 2006: 74). Takie postępowanie skutkowało tym, że w badanej grupie znalazły się osoby reprezentujące różne rodzaje niepełnosprawności ruchowej. Wśród nich były osoby z porażeniem cztero- i dwukończynowym, porażeniem mózgu, a także po amputacjach kończyn dolnych. Badania prowadzone są od lipca 2013 na obszarze całej Polski w ośrodkach dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych uprawiających sport².

4. Znaczenie sportu w procesie społecznej integracji oraz inkluzji osób niepełnosprawnych

Prowadzone badania pozwalają postawić tezę, która wskazuje na to, że uprawianie sportu przez osoby niepełnosprawne umożliwia ich włączanie w krwioobieg życia społecznego (Kaczorowski 2005). Oznacza to, że osoby te poprzez aktywność fizyczną zyskują możliwość realnego wpływania na własne życie, a także sposobność działania, opartego na partnerstwie równoprawnych podmiotów życia społecznego. Odbywa się to na zasadzie psychicznych i społecznych przeobrażeń w sposobie percypowania osób z dysfunkcjami ciała i związane jest z procesem inkluzji oraz integracji tychże osób w ramach szerszych mas społecznych (zob. Waśkowski 2011). Mechanizm ten dotyczy przemian na poziomie indywidualnym, jednostkowym osoby niepełnosprawnej i oznacza rekonstrukcję sposobu postrzegania siebie jako takiej osoby, ale odnosi się także do zmiany obrazu osoby niepełnosprawnej („obecnego” w społeczeństwie) i oznacza jego pozytywną przemianę od podejścia stereotypowego do podkreślenia polityki równouprawnienia. Obydwie kwestie postaram się zarysować³, wcześniej jednak sformułuję uwagę, która jest także wynikiem przeprowadzonych przeze mnie analiz. Dotyczy istotnego wpływu najbliższego otoczenia osoby

² Kategoria osób niepełnosprawnych, uprawiających sport, w niniejszym opracowaniu jest traktowana szeroko i obejmuje wszystkich rozmówców, których aktywność fizyczna miała charakter cykliczny, powtarzalny i trwała nieprzerwanie przez okres co najmniej jednego roku.

³ Szerszą analizę prezentowanych kwestii przedstawiam m.in. w odrębnym artykule (Niedbalski 2015: 101–118).

niepełnosprawnej na przebieg procesu integracji oraz inkluzji społecznej. Badania potwierdziły bowiem tezę, podkreślaną w literaturze przedmiotu, że odpowiednia opieka, pomoc i zrozumienie dla niepełnosprawnego członka rodziny dają podwaliny prawidłowego rozwoju jego osobowości, poczucia wiary we własne siły oraz umiejętności samodzielnego funkcjonowania w życiu codziennym (zob. Szto m p k a 2005: 265). Rodzina może również działać destrukcyjnie na osobę niepełnosprawną. Negatywne doświadczenia, niewłaściwe postawy czy po prostu brak odpowiednich wzorców, których dana osoba nie ma we własnym środowisku, mogą bowiem skutkować wyalienowaniem, wycofaniem i poczuciem niemocy (por. Wa r z y w o d a - K r u s z y ń s k a 1999: 18–19; T a r k o w s k a i in. 2003). W tej sytuacji zaangażowanie w uprawianie sportu oznacza wyjście poza dezawuuujące środowisko, które działa destrukcyjnie na osobę niepełnosprawną. Sport pozwala oderwać się od negatywnych doświadczenia, daje szansę oderwania się od zmartwień, pełni rolę „afektywnego wentyla bezpieczeństwa”, który umożliwia zmianę w zakresie żywionych do siebie i do innych emocji. W ten sposób sport stwarza warunki do kreowania sytuacji, w których wzrasta poczucie wiary w siebie i swoje siły, a także tego, że życie własne ma wartość i sens, który można odnaleźć właśnie poprzez zaangażowanie w aktywność sportową.

Po wypadku, to generalnie świat mi się zawalił. No po prostu byłem załamany, że życie mi się już skończyło w tak młodym wieku, [...] że teraz już nic mi nie zostało. I właśnie wtedy jakoś mnie wciągnęli w ten sport. No tak nie od razu, ale jednak tak się stało, że mi się w głowie też wtedy poprzestawiało i pomyślałem, że jednak nie jest tak źle, i że jeszcze mam trochę przed sobą życia [wywiad 12/14]⁴.

Przede wszystkim, prointegracyjna i proinkluzywna rola sportu ujawnia się w tym, że jego uprawianie sprzyja **budowaniu poczucia sprawstwa** oraz **podmiotowości** osoby niepełnosprawnej, co dokonuje się poprzez wskazanie perspektywy życia aktywnego, w którym możliwa jest samorealizacja, ale także realny wpływ na bieg codziennych wydarzeń. Sport stwarza zatem możliwości zrekonstruowania obrazu siebie z osoby niepełnosprawnej, postrzeganej jako nieporadna, zależna od innych i wymagająca stałej opieki, w stronę osoby-sportowca, uosabiającego niezależność, siłę, odwagę, a także dynamikę i życiową witalność. Dzieje się tak, bowiem sport pozwala spojrzeć na własne ciało z innej perspektyw, wyjść poza obraz siebie jako „kaleki” w kierunku nowych definicji własnej osoby (N i e d b a l s k i 2015).

Dla mnie teraz jest lepiej. Lepiej, bo ja myślę, że jestem silniejszy i mam możliwości, tak jak każdy. Bo nie ważne czy jest się pełnosprawnym czy niepełnosprawnym. Liczy się to, żeby mieć takie wewnętrzne przekonanie, że po prostu można to czy tamto [wywiad 8/14].

---

⁴ W tekście przy kolejnych fragmentach cytatów będących wypowiedziami badanych osób, stosuję zapis, w którym pierwsza liczba oznacza następny w kolejności wykonania wywiad, druga zaś wskazuje na rok jego przeprowadzenia.

Ponadto osoby niepełnosprawne, które uprawiają sport, zazwyczaj realizują tę aktywność w ramach określonych instytucji czy organizacji. Wchodząc do nich, stają się również członkami mniej sformalizowanych grup, opartych na więziach koleżeństwa. Można zatem postawić tezę, że sport umożliwia poznawanie innych ludzi i **zawijywanie relacji interpersonalnych**, których efektem mogą być dalsze wsparcie, pomoc, a czasem przyjaźnie, które z kolei mogą się przenieść w trwałe związki – w ten sposób ożywia sferę kontaktów interpersonalnych, co stwarza warunki do poszukiwania znaczących innych, zwłaszcza, gdy dotychczasowi okazali się w tym kontekście niewystarczający bądź zawodni lub nawet na swój sposób „toksyczni” (co zwłaszcza akcentowali ci badani, którzy doświadczali negatywnych emocji ze strony najbliższego otoczenia). W ten sposób osoby niepełnosprawne mogą stać się częścią określonej społeczności, włączyć się w jej działania i poczuć się ich częścią.

Dla mnie to jest prawie jak rodzina teraz. Ja wiem, że różne mogą i z reguły są stosunki między ludźmi, i że się ze wszystkimi nie można przyjaźnić, bo się zwyczajnie nie da. Ale to tutaj, to jest prawdziwa rzecz, bo tutaj znalazłem prawdziwe przyjaźnie i bliskich sobie ludzi [wywiad 4/15].

Dodatkowym aspektem uczestnictwa w tak tworzonych grupach oraz instytucjach sportowych jest możliwość obcowania z innymi niepełnosprawnymi, którzy, dzięki swoim umiejętnościom, sile i kondycji fizycznej, mogą stać się żywym i namacalnym dowodem na to, że osoba z dysfunkcjami ciała, która podejmie trud **pracy nad samą sobą**, dzięki własnym działaniom może zmienić nie tylko swój wizerunek, lecz także całe swoje życie. Jednocześnie sposobność obserwowania takich pozytywnych przykładów, które zaświadczać o możliwościach osób niepełnosprawnych, pobudza do działania i rodzi nadzieję, że także inne osoby są w stanie zrobić coś z własnym życiem, skutecznie przeciwstawiając się własnym słabościom i ograniczeniom. W tym wypadku sport jest nośnikiem określonych, proinkluzywnych wartości, takich jak budowanie poczucia wiary we własne siły, czy podtrzymywanie nadziei na możliwość zmiany własnego życia, które wywołują w osobie niepełnosprawnej chęć włączenia się w różnego rodzaju działania.

[...] wchodzę na salę i widzę, ten bez nogi, inny bez ręki, ale każdy ćwiczy, gimnastykuje się [...] no takiego widoku to, na co dzień nie uświadczysz. Więc mówię do siebie, to jednak tak można, da się. A ja co, w domu tylko siedziałem i przed telewizorem albo komputerem. No to mówię do siebie: „o nie stary, tak być dalej nie może, bierz się chłopie za siebie, bo ci życie przez palce przelatuje”. No i się wziąłem [śmiech – przyp. J.N.] [wywiad 17/13].

Sport powoduje również, że dana osoba zdobywa bazę wspomagającą proces podejmowania działań, zmierzających do **realizowania aktywności w innych obszarach życia** (sport jest zatem nośnikiem zarówno mobilizującej, jak i pouczającej wartości życiowej). Wspomniane przemiany w systemie wartości nie ograniczają się wyłącznie do sfery psychiki jednostki, ale sięgają dalej, prowadząc do przełamania barier społecznych, związanych ze stereotypowym postrzeganiem osób niepełnosprawnych jako ludzi roszczeniowych, zależnych od innych

i zdanych na życie „wegetacyjne”. W tym kontekście sport jawi się jako jedna z aktywności osób niepełnosprawnych, która może stanowić ważne źródło dla kształtowania się pozytywnych postaw społeczeństwa wobec tej kategorii osób.

Nie ma wątpliwości, że tak jak nas widzą, tak nas malują. Dlatego pokazywanie się w roli aktywnego niepełnosprawnego, czy to jako sportowca, czy pracownika, czy kogoś jeszcze innego, sprawia, że ludzie też zaczynają inaczej na nas patrzeć. W ten sposób jakoś tak dajemy znać o sobie, o tym, że jesteśmy i to jesteśmy całkiem sprawni życiowo [wywiad 18/13].

W ten sposób sport niepełnosprawnych pokazuje inne oblicze niepełnosprawności, które każe zmienić dotychczasowe sposoby myślenia o osobach z różnego rodzaju dysfunkcjami i pozbyć się stereotypowego ich postrzegania na rzecz budowania wizerunku osób niepełnosprawnych, w którym istotną rolę odgrywa samodzielność, zaradność i niezależność.

5. Możliwości i ograniczenia prointegracyjnej i proinkluzywnej roli sportu uprawianego przez osoby niepełnosprawne

Aby sport mógł realizować pokładane w nim nadzieje, związane z oddziaływaniem prointegracyjnym i włączającym osoby niepełnosprawne w główny krwioobieg życia społecznego, niezbędne jest stworzenie odpowiedniej bazy socjalnej i zaplecza infrastrukturalnego tego rodzaju działalności. Przede wszystkim należy wziąć pod uwagę, że większość z rodzajów aktywności sportowej, niezależnie od tego, czy będzie to działalność amatorska, czy tym bardziej profesjonalna, wymaga odpowiedniego zabezpieczenia finansowego oraz infrastrukturalnego. Dotyczy to zresztą zarówno osób zdrowych, jak i niepełnosprawnych. Jednak w przypadku tych ostatnich skala potrzeb bywa niejednokrotnie znacznie większa, a możliwości ich samych bywają często dużo mniejsze ze względu na konieczność ponoszenia kosztów związanych z codziennym życiem i nakładami, jakie trzeba ponosić z powodu samej niepełnosprawności.

W Polsce rozwija się sfera sportu osób niepełnosprawnych, choć nadal istnieje wiele kwestii oraz obszarów, które wymagają gruntownej przebudowy i zmian. Część z nich związana jest z organizacją sportu osób niepełnosprawnych, który w naszym kraju jest w fazie niekończących się od dłuższego czasu przemian. Aktualnie poszukuje się rozwiązań systemowych, które mogłyby zaowocować zwiększeniem efektywności i wzmocnieniem polityki integracji oraz inkluzji, za pośrednictwem w działaniach związanych z aktywnością fizyczną. Dotychczasowe rozwiązania okazały się bowiem mało skuteczne, skostniałe i nieprzystające do współczesnych wymagań. Doprowadziło to chociażby do rozłamu wewnątrz największego związku zrzeszającego niepełnosprawnych sportowców „START”, z którego wydzieliły się niektóre dyscypliny sportowe. Pokazuje to także pewne tendencje związane z głównym nurtem przemian, w którym obserwuje się przechodzenie niektórych dyscyplin, np. tenisa ziemnego, do związków zrzeszających

poszczególne dyscypliny sportowe dla osób pełnosprawnych. Wydaje się, że ma to swoje pozytywne następstwa (polegające na zwiększaniu integracji sportowców pełnosprawnych i niepełnosprawnych), które tym ostatnim dają też dodatkowe profity, m.in. finansowe, związane właśnie z byciem częścią większej, prężnie działającej, a przede wszystkim wyprofilowanej organizacji. Oznacza to także pewną erozję dotychczasowego systemu, który – choć stworzony z myślą o osobach niepełnosprawnych – wykazuje dziś objawy deregulacji i wewnętrznej degradacji. Sytuacja taka powoduje z kolei większe rozwarstwienie w obrębie sportu osób niepełnosprawnych, co z kolei owocuje rozproszeniem działań, połączonym z osłabieniem siły oddziaływania sportu. W efekcie w rozwiązaniach systemowych sportu osób niepełnosprawnych brak obecnie spójności, która gwarantowałaby większe zainteresowanie ze strony samych osób niepełnosprawnych.

No cóż, co by nie mówić, ale mamy teraz sytuację, w której jest wprawdzie większa swoboda działania, bo można coś robić nie tylko w ramach jednego związku, jak kiedyś, ale też brakuje nam jakiś konkretnych rozwiązań systemowych, które mogłyby przynajmniej w pewnym wymiarze uwspólnić te nasze działania [wywiad 29/14].

W sporcie i aktywności fizycznej osób niepełnosprawnych dostrzega się wiele działań, związanych z samoorganizacją i realizacją idei społeczeństwa obywatelskiego. Na przestrzeni ostatnich dekad, które sprzyjały różnicowanym inicjatywom obywatelskim oraz rozwojowi trzeciego sektora, udało się wprowadzić system zdecentralizowany, który, dzięki skupieniu się na konkretnych potrzebach osób niepełnosprawnych, zbliżył się do tych osób. Jest to widoczne w rosnącej nieustannie liczbie organizacji, zrzeszeń, stowarzyszeń oraz fundacji, tworzonych z myślą o aktywizacji osób niepełnosprawnych, m.in. za pomocą sportu. Jako przykłady mogą chociażby służyć obecnie działające: FAR, SSON oraz wiele innych, które wzmocniły rangę sportu osób niepełnosprawnych, także na najwyższym, światowym poziomie. Te, a także inne organizacje starają się wspomagać osoby niepełnosprawne w zakresie aktywności fizycznej, czyniąc to w możliwie największym zakresie, począwszy od formy sportu rekreacyjnego, poprzez amatorski, a na profesjonalnym skończywszy. Co więcej, coraz częściej spotyka się sytuacje, w których animatorami i bezpośrednimi organizatorami różnych form aktywizowania ludzi niepełnosprawnych, w tym także tych związanych ze sportem, są same osoby niepełnosprawne. Z pewnością aktywizuje to jeszcze bardziej osoby niepełnosprawne, a powierzenie im funkcji organizacyjnych zdecydowanie sprzyja lepszej komunikacji na linii beneficjenci – podmioty działania, a także stanowi świetny przykład dla innych osób niepełnosprawnych.

Nie ma co [...], ale wolność jakiej się doczekaliśmy dała na pewno możliwość większego wpływania na to co dziać się może w sporcie osób niepełnosprawnych. [...] to nie jest tak, że teraz mamy jakies eldorado, o nie, nie do tego to jeszcze długa droga, ale przynajmniej mamy możliwość wziąć sprawy w swoje ręce i działać [wywiad 28/14].

Jednocześnie trzeba zwrócić uwagę na to, że takie organizacje, w skali potrzeb osób niepełnosprawnych w naszym kraju, mogą pełnić rolę pomocniczą

i wspierającą system pomocy ze strony państwa, które powinno w decydowanej mierze zapewnić jak najlepsze warunki dla rozwoju tej formy aktywizowania osób niepełnosprawnych. Niewątpliwie istnieje obecnie szereg narzędzi, za pomocą których państwo realizuje tego rodzaju zadania. Przede wszystkim są to rozwiązania legislacyjne, zarówno nasze rodzime, jak i międzynarodowe, zaimplementowane w ramach przystąpienia Polski do określonych struktur i organizacji o charakterze ponadnarodowym. Wymienić tutaj można m.in. szereg aktów normatywnych, które mają chronić interesy osób niepełnosprawnych, w tym także w zakresie ich prawa do aktywności fizycznej i uprawiania sportu. Przede wszystkim prawa osób niepełnosprawnych w Polsce gwarantowane są przez Konstytucję RP z 2 kwietnia 1997 r. Zgodnie z jej zapisami, nikt (a więc także osoba niepełnosprawna) nie może być w jakikolwiek sposób dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym czy gospodarczym (art. 31 pkt 2). Oznacza to również swobodę podejmowania aktywności fizycznej i uprawiania sportu. Do aktów rangi ustawowej, mających największe znaczenie dla możliwości rozwoju osób niepełnosprawnych, należy także ustawa o rehabilitacji zawodowej i sportowej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2011, nr 127, poz. 721, z późn. zm.), która wskazuje na charakter udzielanej pomocy w zakresie wspierania aktywności sportowej i rekreacyjnej osób niepełnosprawnych (art. 10c), czy też określa zadania poszczególnych podmiotów administracji publicznej w tym zakresie (m.in. art. 35a). Prawo osób niepełnosprawnych do kultury fizycznej zostało także zagwarantowane w ustawie o kulturze fizycznej, w której stwierdzono, że „obywatele, bez względu na wiek, płeć, wyznanie, rasę i rodzaj niepełnosprawności – korzystają z równego prawa do różnych form kultury fizycznej” (Dz. U. 1996, nr 25, poz. 113, z późn. zm.). W Polsce obowiązuje ponadto szereg innych regulacji prawnych, umożliwiających aktywne uczestnictwo w sporcie osobom niepełnosprawnym, czego przykładem może być ustawa o sporcie z dnia 25 czerwca 2010 (Dz. U. 2010, nr 127, poz. 857, z późn. zm.). Ustawa ta w sposób kompleksowy traktuje kwestie sportu, w tym także tego uprawianego przez osoby niepełnosprawne. Wśród najważniejszych zapisów, które odnoszą się do tej kategorii osób, należą te dotyczące Polskiego Komitetu Paraolimpijskiego (art. 26), zasad kwalifikacji do reprezentacji narodowej (art. 36) czy chociażby dotacji przeznaczanych na budowanie obiektów sportowych dla osób niepełnosprawnych (art. 73). Ponadto wśród regulacji prawnych szczególne znaczenie ma także prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 1989, nr 20, poz. 104, z późn. zm.), a także rozporządzenie właściwego ministra ds. sportu, dotyczące m.in. zasad i trybu przyznawania stypendiów sportowych członkom kadry paraolimpijskiej oraz nagród za osiągnięcie wysokich wyników sportowych (Dz. U. 2012, poz. 1130).

Warto także wspomnieć o aktach prawnych, które Polska przyjęła jako członek różnych gremiów międzynarodowych. Należy do nich chociażby Światowy Program Akcji na Rzecz Osób Niepełnosprawnych, który został zaakceptowany przez Radę Ministrów 5 października 1993 i uszczegółowiony w postaci *Programu*

działań na rzecz niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem. Jest to dokument, w którym są szeroko podejmowane i regulowane kwestie idei integracyjnego, także te związane z aktywności fizyczną i uprawianiem sportu przez osoby niepełnosprawne. Podstawowe znaczenie dla realizacji idei integracji oraz inkluzji społecznej osób niepełnosprawnych mają zapisy *Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)*. W zakresie aktywności fizycznej i sportu, w dokumencie tym przewidziano następujące rozwiązania, zawarte w artykule 30, którego treść brzmi: „Państwa-Strony podejmą stosowne działania mające na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa, na równych zasadach z innymi obywatelami, w zajęciach rekreacyjnych, sportowych czy innych formach spędzania wolnego czasu” (UN CRPD 2006).

Istnieje zatem cała gama dokumentów, mających umocowanie w polskim i międzynarodowym systemie legislacyjnym, które gwarantują osobom niepełnosprawnym możliwość aktywizacji poprzez sport, który pełni rolę wspomagającą proces inkluzji oraz integracji społecznej tej kategorii osób. Jednocześnie państwo powołało do życia odpowiednie organy, agendy i podmioty, których celem jest realizacja zwartych w niniejszych dokumentach postanowień, związanych z aktywizowaniem osób niepełnosprawnych. Istnieją one zarówno na poziomie centralnym, jaki i samorządowym, dzieląc między siebie określone uprawnienia i obowiązki, dotyczące kreowania oraz wdrażania polityki integracji i włączania osób niepełnosprawnych w główny nurt życia społecznego. W odniesieniu do aktywności fizycznej i sportowej osób niepełnosprawnych, do tego rodzaju podmiotów zaliczyć można organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe. Naczelnym organem administracji rządowej, odpowiedzialnym za realizację zadań w zakresie sportu osób niepełnosprawnych w Polsce, jest minister sportu i turystyki. Zadania w tym zakresie realizowane są poprzez właściwy departament, do którego zakresu zadań należą m.in. sprawy uczestnictwa osób niepełnosprawnych w mistrzostwach Europy i świata czy Igrzyskach Paraolimpijskich. Ponadto organem administracji rządowej w Polsce, mającym zasadniczy wpływ na możliwość rozwoju osób niepełnosprawnych, w tym także na ich uczestnictwo w sporcie, jest minister pracy i polityki społecznej, któremu podlega pełnomocnik rządu ds. osób niepełnosprawnych w randze sekretarza stanu, który sprawuje merytoryczny nadzór nad wykonywaniem zadań, wynikających ze wspomnianej ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Do realizacji zadań, wynikających z programów rządowych na rzecz osób niepełnosprawnych, utworzono Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Część środków, jakimi fundusz dysponuje, przekazywana jest na dofinansowanie rehabilitacji leczniczej, społecznej i zdrowotnej, w tym również sportu osób niepełnosprawnych (Gryglewicz, Smoleń 2006: 42). Podstawowe w tym zakresie są działania polegające m.in. na realizacji programów wsparcia Centrów Sportu Niepełnosprawnych, których zadaniem jest rozwój istniejących lub dofinansowanie

powstających obiektów sportowych, dedykowanych osobom niepełnosprawnym lub programu wsparcia międzynarodowych imprez sportowych dla osób niepełnosprawnych.

Poza urzędami centralnymi, zadania w dziedzinie sportu osób niepełnosprawnych realizowane są przez komórki organizacyjne administracji rządowej, a także organy samorządu terytorialnego. W pierwszym wypadku zadania te należą do kompetencji wojewodów, którzy mogą podejmować inicjatywy tworzenia zespołów zadaniowych do rozwiązywania określonych problemów, np. w obszarze sportu osób niepełnosprawnych. Istotna rola w systemie organizacji sportu niepełnosprawnych przypadła także podmiotom samorządu terytorialnego na szczeblu województwa, powiatu i gminy. W obu przypadkach organy administracji rządowej i samorządowej, realizujące zadania w zakresie sportu osób niepełnosprawnych, są wspierane przez organizacje pozarządowe, a wśród nich – fundacje i stowarzyszenia. W sumie realizacją zadań w zakresie sportu osób niepełnosprawnych w Polsce zajmuje się kilkadziesiąt organizacji pozarządowych, działających tak na lokalnym, jak i ogólnopolskim forum (Gryglewicz, Smoleń 2006: 42).

Jednocześnie, mimo tak szeroko zakrojonych działań ze strony władz państwowych i organizacji pozarządowych, dostrzega się jednak spadek zainteresowania działalnością sportową osób niepełnosprawnych. Przyczyn tego procesu upatruje się m.in. w znacznym niedoszacowaniu potrzeb finansowych, związanych z działalnością instytucji wspierających osoby niepełnosprawne w ich działalności sportowej, a także nadal kulejącym systemie i rozwiązaniach instytucjonalnych, które odstają od standardów istniejących w rozwiniętych krajach Europy i świata. Przede wszystkim zarzuca się tutaj niewłaściwy sposób rozdysponowywania funduszy przez powołane do tego agencje państwowe, przez co środki te nie zawsze trafiają do odpowiednich beneficjentów. W tym kontekście zwraca się także uwagę na to, że pieniądze powinny przede wszystkim otrzymywać te kluby sportowe, które prowadzą też sekcje dla osób z niepełnosprawnością. Inaczej w dalszym ciągu będzie się pielęgnować system oparty na segregowaniu, a nie faktycznej integracji i realnej możliwości włączania ludzi z różnego rodzaju niepełnosprawnościami w ramach społeczeństwa.

Widzisz, ja wiem, że nie jest lekko i wszędzie brak jest pieniędzy. Mi nie chodzi o to, żeby nam się jakoś przelewało. Po prostu myślę, że gdyby z jednej strony trochę zwiększyć nakłady finansowe, a z drugiej mądrze je rozdysponować, to to zmieniłoby naszą sytuację [...] Myślę, że byłoby dobrze wspierać różne organizacje, zarówno te, które zajmują się tylko osobami niepełnosprawnymi, ale też te, które próbują wprowadzać inny model, w którym łączy się w jednej organizacji sportowców pełnosprawnych i niepełnosprawnych [wywiad 17/14].

Ponadto zwraca się uwagę na pewną niekonsekwencję rozwiązań systemowych, polegającą na oddzieleniu sportu od służby zdrowia, co oznacza, że w czasie rehabilitacji nie zachęca się pacjentów do uprawiania sportu. Innymi słowy, osoby niepełnosprawne, korzystające z podstawowej opieki zdrowotnej, w wielu

wypadkach nie są nawet informowane o możliwości zaangażowania się w działalność sportową, co w gruncie rzeczy mogłoby znacznie poprawić ich stan psychofizyczny.

Ja ci powiem w ten sposób. Póki nie będzie u nas lepiej z organizacją sportu na poziomie rozwiązań systemowych, to dużo się nie zmieni. Bo w tej chwili na przykład nie ma jakiegoś systemu zachęcania osób niepełnosprawnych do sportu na poziomie szpitali i ośrodków rehabilitacji. Właściwie to jeśli my sami takiej osoby nie znajdziemy, to nikt jej o nas już nie powie [wywiad 27/14].

Głos krytyki dotyczy także kwestii związanych z brakiem zdecydowanych działań w zakresie propagowania idei aktywizacji przez sport, zarówno wśród szerszych mas społecznych, jak i samych osób niepełnosprawnych. Wprawdzie organizacje pozarządowe prowadzą kluby i organizują zawody, ale są za małe, aby móc znacząco powiększyć swoją ofertę, a przy tym zająć się działalnością promocyjną. Najskuteczniejszą formą pokazywania sportu osób niepełnosprawnych byłaby duża kampania medialna. Jednak nie ma u nas modelu, w którym określone instytucje z mocy prawa byłyby zobowiązane do upowszechniania sportu osób niepełnosprawnych. Organizacje pozarządowe, pomimo wielu spektakularnych działań, nie są w stanie zapełnić tej luki w dziedzinie dostępności do sportu.

Przecież ludzi, którzy chcą coś zrobić brakuje. Właściwie to my sami jesteśmy całkiem sporą siłą, ale i tak niewystarczającą, żeby móc skutecznie wpływać na to, co dzieje się generalnie. No bo przecież my nie jesteśmy w stanie zaprezentować się ludziom, jeśli nie mamy dojścia do właściwych źródeł, tj. do środków masowego przekazu na przykład [wywiad 3/13].

Trzeba również zaznaczyć, że o stanie usportowienia osób niepełnosprawnych decydują również czynniki cywilizacyjne i przemiany społeczno-kulturowe, związane m.in. z dostępem do nowych technologii i mediów masowych, które skutecznie ograniczają zainteresowanie aktywnością sportową i nie tylko w przypadku osób niepełnosprawnych, ale generalnie w skali całego naszego społeczeństwa. Sport stanął obecnie w konflikcie z możliwościami innych ról społecznych: w pracy, edukacji, rodzinie. Na sport zaczęło brakować chęci, przestał być ofertą, dla której warto poświęcać inne formy spędzania czasu. Podobnie jest w sporcie profesjonalnym, bowiem na sukcesy czasem czeka się całe lata, a niewiele osób ma w sobie tyle determinacji, by chcieć inwestować własne siły, czas, a nieraz także prywatne pieniądze po to, aby oczekiwać na jak najlepszy (ale przecież ostatecznie nieznan i stąd ryzykowny) rezultat.

Z tego względu aktywność sportowa osób niepełnosprawnych w naszym kraju, choć z mozołem realizowana przez organizacje trzeciego sektora, nadal napotyka na trudne do pokonania bariery. Niewątpliwie największą przeszkodą są, jak zawsze, niewystarczające finanse, jednak sporo wątpliwości budzić mogą istniejące rozwiązania systemowe, które nie zapewniają właściwego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, chcących wziąć udział w działalności sportowej. Jeśli jednak przyjąć, na co wskazują liczne badania (Bishop 2005; Marinic, Brkljatic

2008), że sport to jedna z dróg aktywizowania osób niepełnosprawnych, które prowadzą do integracji tej kategorii obywateli i włączania ich w szersze struktury społeczne, to pielęgnowanie, rozwijanie i poszerzanie działalności sportowej wydaje się jedną z lepszych inwestycji państwa, dążącego do poprawy sytuacji życiowej sporej części swoich obywateli⁵.

6. Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić, że celem aktywności fizycznej powinno być usprawnienie w jak największym zakresie osoby niepełnosprawnej oraz stworzenie jej jak najlepszych warunków do życia. Tym samym udział osób niepełnosprawnych w rekreacji fizycznej i sporcie, poza funkcją terapeutyczną, powinien wpływać na ich wydajniejszą pracę nad samymi sobą, a także sprzyjać szerszym kontaktom społecznym. Nie bez znaczenia jest też fakt, że dodatkowe umiejętności psychomotoryczne, pozyskane i poprawiane dzięki aktywności fizycznej, budują pozytywny wizerunek osoby niepełnosprawnej w oczach innych ludzi. Uczestnictwo w sporcie przynosi zatem osobom z niepełnosprawnością fizyczną wiele wymiernych korzyści zdrowotnych i społecznych, zmniejsza tym samym zjawisko stygmatyzacji i wydobywa ich potencjał rozwojowy (Nadolska, Koper 2012: 47). Odpowiednio dobrana aktywność ruchowa, która dostarcza osobom niepełnosprawnym pozytywnych doświadczeń, może skutecznie usunąć towarzyszące im negatywne emocje w postaci depresji, lęku czy wstydu (Kowalik 2012).

Niemniej możliwości, jakie niesie ze sobą aktywność fizyczna osób niepełnosprawnych będą wykorzystane tylko w sytuacji zaistnienia odpowiednich warunków i rozwiązań systemowych. W tym kierunku od lat czyni się pewne starania, choć nadal niektóre kwestie nie doczekały się właściwych rozwiązań.

Przeprowadzone badania własne, a także poczynione odwołania do literatury przedmiotu (zob. Koper, Tasiemski 2013; Sobiecka 2009, 2013; Kowalik 2012) pokazały, że niezbędna jest modyfikacja w systemie instytucjonalnego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, zmierzająca w kierunku podniesienia jego efektywności. Zmiany takie powinny iść w dwóch kierunkach: pierwszym, dotyczącym rozwiązań systemowych, związanych z oddziaływaniem na sytuację i postępowanie beneficjentów tej aktywności oraz drugim, odnoszącym się do zwiększenia sprawności podejmowanych działań, ich zakresu, planowania, wdrażania, a także koordynowania pomiędzy różnymi podmiotami zaangażowanymi w proces aktywizowania osób niepełnosprawnych za pośrednictwem różnych form aktywności fizycznej (Gąciarz i in. 2008).

---

⁵ Badania przeprowadzone przez zespół prof. Kryńskiej pokazały, że liczba osób niepełnosprawnych w Polsce sięgnęła w roku 2011 poziomu 4697,5 tys. (Kryńska 2013: 7).

W związku z tym zaproponowane zostaną zmiany dotyczące rozwiązań prawnych, instytucjonalnych i organizacyjnych, które mogłyby przyczynić się do zwiększenia efektywności podejmowanych działań na rzecz osób niepełnosprawnych, związanych z ich aktywizacją zapośredniczoną w sporcie.

Po pierwsze, należy zadbać o większe uelastycznienie samego systemu wsparcia osób niepełnosprawnych, który obecnie wydaje się zbyt usztywniony, przez co ma ograniczoną zdolność dostosowywania się do zachodzących zmian, a także, specyfiki różnych środowisk. Chodzi tu przede wszystkim o umiejętne dopasowanie rozwiązań legislacyjnych, m.in. dotyczących sposobów finansowania sportu, bądź też tych, związanych z podejmowaniem działań promujących aktywność fizyczną wśród samych osób niepełnosprawnych. Bez podjęcia takich działań trudno będzie zwiększyć odsetek osób niepełnosprawnych, chętnych do uprawiania sportu, co w konsekwencji spowoduje, że nie zostanie w pełnym wykorzystany prointegracyjny i proinkluzywny potencjał sportu.

Po drugie, należy stopniowo odchodzić od segregacyjnej formuły organizacji sportu osób niepełnosprawnych, opartej na wydzielonych klubach czy placówkach sportowych, na rzecz instytucji integracyjnych, w których niepełnosprawni mogliby uprawiać sport obok osób pełnosprawnych. Byłoby to możliwe w sytuacji stworzenia federacji określonych instytucji, zapewniających warunki do aktywności fizycznej zarówno dla ludzi pełnosprawnych, jak i niepełnosprawnych, a także promowania odpowiednimi finansami tych klubów i organizacji, które prowadziłyby sekcje dla osób niepełnosprawnych.

Po trzecie, powinno się wprowadzić zmiany systemowe, polegające na zintegrowaniu systemu służby zdrowia, odpowiedzialnego za rehabilitację osób niepełnosprawnych z instytucjami działającymi na rzecz krzewienia aktywności sportowej wśród tej kategorii osób. Jest to możliwe, jeśli przeprowadzi się stosowne działania, polegające na uświadamianiu personelowi medycznemu znaczenia aktywności sportowej w procesie rehabilitowania pacjentów z niepełnosprawnością. Działania te należałoby rozpocząć od współpracy pomiędzy resortem służby zdrowia a resortem odpowiedzialnym za sport i rekreację, których wynikiem powinny być stosowne akty prawne, regulujące powyższe kwestie.

Po czwarte, dobrze byłoby wypracować odpowiednie strategie, związane z promowaniem sportu osób niepełnosprawnych, co miałyby zwiększyć udział osób niepełnosprawnych, angażujących się w aktywność fizyczną, a równocześnie spowodować wzrost świadomości reszty społeczeństwa co do wartości i znaczenia sportu w życiu osób niepełnosprawnych. Aby cel ten skutecznie realizować, powinno się wypracować taki model, w którym różnego rodzaju instytucje i organizacje, prowadzące działalność związaną ze sportem, byłyby zobowiązane do upowszechniania sportu osób niepełnosprawnych. Dotyczy to m.in. poszczególnych związków, zrzeszających sportowców z danej dyscypliny, które działając w obrębie sportu osób pełnosprawnych powinny także (przynajmniej w pewnym zakresie) współpracować z przedstawicielami sportowców niepełnosprawnych

w celu popularyzacji tej grupy sportowców. Chodzi tu również o szeroko rozumiane mass media, które do tej pory tylko w niewielkim stopniu były zainteresowane pokazywaniem sportu i zmagani osób niepełnosprawnych. Ich zaangażowanie, polegające na zwiększeniu liczby reportaży poświęconych aktywnym fizycznie osobom niepełnosprawnym i relacji z najważniejszymi imprez sportowych, mogłoby szeroko rozpropagować i uczynić rozpoznawalnym sport osób niepełnosprawnych, wraz z czołowymi jego przedstawicielami.

Po piąte, należy edukować nauczycieli, opiekunów oraz inne osoby zaangażowane w ścisłe relacje z osobami niepełnosprawnymi, aby otworzyć je na potrzeby ludzi niepełnosprawnych i wskazać możliwość ich zaspokajania za pośrednictwem aktywności sportowej. Takie działanie musi zostać poprzedzone wielostronnymi przygotowaniem. Zasadniczym etapem, a zarazem kamieniem węgielnym integracji na płaszczyźnie sportu powinna być praca psychologiczna i pedagogiczna, prowadząca do ukształtowania odpowiednich postaw opiekunów, rodziców i innych osób, które mają istotne znaczenie dla kształtowania się sportu osób niepełnosprawnych oraz wyposażenia ich we właściwy aparat pojęć i gruntowną wiedzę na temat niepełnosprawności. Odnosi się to również do osób podejmujących najważniejsze decyzje dotyczące sportowców niepełnosprawnych, a zasiadających w różnego rodzaju instytucjach i organizacjach sprawujących pieczę nad nimi, ale także reporterów, dziennikarzy i komentatorów sportowych, którzy poprzez swoje wypowiedzi budują określoną atmosferę wokół sportu niepełnosprawnych, wpływającą na świadomość społeczną. W ten sposób kreują wizerunek osoby niepełnosprawnej w społeczeństwie, modyfikowany dzięki odpowiednio prowadzonemu dyskursowi.

Po szóste, niezbędne jest stworzenie możliwości większego zaangażowania się w aktywizację osób niepełnosprawnych przez lokalne środowiska, co powinno, z jednej strony, przynieść poprawę w zakresie adekwatności celów polityki w ramach danej społeczności, a z drugiej – wzmocnić poczucie jej sprawstwa oraz wpływu na realizowane zadania. Można to osiągnąć, realizując ideę państwa obywatelskiego, a także włączania kwestii dotyczących osób niepełnosprawnych w większość działań realizowanych przez środowiska samorządowe. Jest to o tyle istotne, że to właśnie najbliższe środowisko lokalne najlepiej zna potrzeby swoich mieszkańców (także tych niepełnosprawnych) i może im wyjść naprzeciw, stosując odpowiedniego rodzaju praktyki, m.in. związane ze wspieraniem aktywności sportowej poprzez rozwój przystosowanej do tego celu infrastruktury.

Po siódme, należy lepiej wykorzystać potencjał niepełnosprawnych sportowców w budowaniu pozytywnego wizerunku całego środowiska osób niepełnosprawnych oraz w oddziaływaniu na świadomość społeczną, co powinno prowadzić do zmiany nastawień społecznych wobec zjawiska niepełnosprawności. Będzie to możliwe, jeśli uda się przekonać do włączenia się w te działania przedstawicieli ogólnopolskich mediów, dzięki udostępnianiu czasu antenowego czy miejsca w opiniotwórczych periodykach, ale także stosowanie i kreowanie

odpowiedniej narracji, która – zamiast podkreślać dysfunkcje ciała – będzie się koncentrować na aktywności sportowej.

Biorąc pod uwagę omówione kwestie, należy stwierdzić, że działania nakierowane na aktywizację i społeczną integrację osób niepełnosprawnych poprzez aktywność sportową muszą uwzględniać specyfikę ich potrzeb, tak, aby były one zdolne do pełnego wykorzystania rozwiązań systemowych. Jednocześnie należy system ten oprzeć na organizacjach pozarządowych, które mają nie tylko największe możliwości bezpośredniego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi, lecz także najlepsze rozeznanie w sytuacji danego środowiska oraz zdolność nawiązywania współpracy na poziomie lokalnym z innymi podmiotami. Powinno się to odbywać na zasadzie przebudowy obecnego systemu polityki państwa, polegającej na doprowadzeniu do jego stopniowego przestawiania z koncentracji opartej na opiece i zaspokajaniu podstawowych potrzeb w kierunku trwałej i zrównoważonej poprawy jakości życia tej kategorii osób.

Bibliografia

- Bieganowska A. (2005), *Teoretyczny kontekst roli turystyki osób niepełnosprawnych w procesie kształtowania postaw społecznych*, [w:] D. Ślęzak (red.), *Spoleczne i organizacyjne aspekty aktywności turystyczno-rekreacyjnej osób niepełnosprawnych*, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Warszawa, s. 10–15.
- Bishop M., (2005), *Quality of life and psychosocial adaptation to chronic illness and acquired disability: Preliminary analysis of a conceptual and theoretical synthesis*, "Rehabilitation Counseling Bulletin", Vol. 48, No. 3, s. 219–231.
- Charmaz K. (2006), *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, New Sage Publications, Delhi–London.
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (2006), New York, UN CRPD, December 13.
- Dega W. (1971), *Sport i turystyka jako czynnik rehabilitacji osób poszkodowanych na zdrowiu*, [w:] J. Beck, K. Walicki (red.), *Możliwości uprawiania sportu przez inwalidów*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, s. 15–25.
- Europejska Karta Sportu dla Wszystkich: Osoby Niepełnosprawne* (1997), [w:] J. Ślężyński (red.), *Sport szansą życia niepełnosprawnych*, Polskie Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych, Kraków, s. 10–12.
- Gąciarz B., Rudnicki S. (red.) (2014), *Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwo AGH, Kraków.
- Gąciarz B., Ostrowska A., Pańków W. (2008), *Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych w małych miastach i na terenach wiejskich – uwarunkowania sukcesów i niepowodzeń*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.
- Glaser B. (1978), *Theoretical Sensitivity*, The Sociology Press, San Francisco.
- Glaser B., Strauss A. L. (1967), *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*, Aldine Publishing Company, Chicago.
- Golczyńska-Grondas A. (2014), *Wychowało nas państwo. Rzecz o tożsamości wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
- Gryglewicz A., Smoleń A. (2006), *Systemowe determinanty osiągnięć polskich sportowców niepełnosprawnych na igrzyskach paraolimpijskich*, [w:] J. Chełmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*, AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska, Warszawa, s. 40–48.

- Doroba M. (2010), *Normalizacja, integracja i inkluzja społeczna w życiu osób niepełnosprawnych. Możliwości i ograniczenia. Część 1*, „Edukacja, Szkoła Specjalna”, nr 1 (252), s. 5–19.
- Faliszek K. (2005), *Ekskluzja i inkluzja – dwie strony tego samego problemu?* [w:] J. Gro-towska-Leder, K. Faliszek, *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowa-nia – kierunki działań*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń, s. 45–50.
- Heinemann K. (1989), *Wprowadzenie do socjologii sportu*, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych, Warszawa.
- Kaczorowski W. (2005), *Aktywność fizyczna jako stymulator poprawy sytuacji życiowej osób niepełnosprawnych*, [w:] D. Ślęzak (red.), *Spoleczne i organizacyjne aspekty aktywności turystyczno-rekreacyjnej osób niepełnosprawnych*, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajo-znawcze, Warszawa, s. 16–26.
- Kawczyńska-Butrym Z. (1998), *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Wy-dawnictwo Śląsk, Katowice.
- Konecki K. (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Wydawni-ctwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Koper M., Tasiemski T. (2013), *Miejsce sportu w procesie rehabilitacji osób niepełnospraw-nych fizycznie*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr 3 (8), s. 111–134.
- Kowalik S. (2012), *Mechanizmy oddziaływania na osobę niepełnosprawną poprzez dostosowa-ną aktywność ruchową*, [w:] S. Kowalik (red.), *Kultura fizyczna dla osób niepełnospraw-nych*, AWF w Poznaniu, Poznań, s. 19–42.
- Kryńska E. (red.) (2013), *Analiza sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce i Unii Europejskiej. Raport przygotowany w ramach projektu: „Zatrudnienie osób niepełnosprawnych – perspek-tywę wzrostu”*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Majewski T. (2005), *Problemy rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych*, [w:] W. Dycik (red.), *Pedagogika specjalna*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 395–408.
- Marinic M., Brkljacic T. (2008), *Love over gold – the correlation of happiness level with some life satisfaction factors between persons with and without physical disability*, “Journal of Developmental and Physical Disabilities”, Vol. 20, No. 4, s. 527–540.
- Melchior M. (1990), *Spoleczna tożsamość jednostki (w świetle wywiadów z Polakami żydow-skiego pochodzenia urodzonymi w latach 1944–1955)*, Instytut Stosowanych Nauk Społecz-nych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Męcfal S. (2012), *Problemy badań terenowych – wybrane kwestie metodologiczne, praktyczne oraz etyczne przy badaniu zjawisk „trudnych”*, „Przegląd Socjologiczny”, nr 1, s. 155–178.
- Mikołajczyk-Lerman G. (2013), *Między wykluczeniem a integracją – realizacja praw dzie-cka niepełnosprawnego i jego rodziny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Nadolska A., Koper M. (2012), *Możliwości kształtowania Ja cielesnego osób niepełnospraw-nych poprzez ich uczestnictwo w sporcie dostosowanym*, [w:] S. Kowalik (red.), *Kultura fizyczna dla osób niepełnosprawnych*, AWF w Poznaniu, Poznań, s. 43–66.
- Niebałski J. (2009), *Niepełnosprawność intelektualna w perspektywie badań socjologicznych. Rozważania nad zastosowaniem metod jakościowych*, [w:] A. Bąk, Ł. Kubisz-Muła (red.), *Metody, techniki i praktyka badań społecznych*, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała, s. 199–216.
- Niebałski J. (2015), *Sport jako narzędzie aktywizacji i społecznej integracji osób z niepełno-sprawnością fizyczną*, „Problemy Polityki Społecznej”, nr 28 (1), s. 101–118.
- Ossowski R. (1999), *Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Ostrowska A. (2015), *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993–2013*, IFiS PAN, Warszawa.
- Pieszak E. (2012), *Aktywność fizyczna a jakość życia osób z ograniczoną sprawnością*, „Ecolo-gia Humana”, nr 2 (10), s. 135–147.

- Pilch T. (2007), *Pedagogika społeczna wobec kryzysu świata wartości, więzi i instytucji*, [w:] E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna: podręcznik akademicki*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 89–110.
- Rubin H. J., Rubin I. S. (1997), *Jak zmierzać do celu nie wiążąc sobie rąk. Projektowanie wywiadów jakościowych*, [w:] L. Korporowicz (red.), *Ewaluacja w edukacji*, Oficyna Naukowa, Warszawa, s. 201–224.
- Tarkowska E., Warzywoda-Kruszyńska W., Wódz K. (red.) (2003), *Biedni o sobie i swoim życiu*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- Sobiecka J. (1999), *Sport inwalidów – wyobcowany krąg ludzi?*, „Postępy Rehabilitacji”, nr 13 (3), 1999, s. 119–127.
- Sobiecka J. (2009), *Rola sportu w procesie kompleksowej rehabilitacji polskich uczestników igrzysk paraolimpijskich*, AWF w Krakowie, Kraków.
- Sobiecka J. (2013), *Wizerunek polskiego paraolimpijczyka*, AWF w Krakowie, Kraków.
- Szarfenberg R. (2008), *Pojęcie wykluczenia społecznego*, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Szatur-Jaworska B. (2005), *Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec ludzi starych*, [w:] J. Grotowska-Leder, K. Faliszek, *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń, s. 63–72.
- Sztoplak P. (2005) *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Waśkowski Z. (2011), *Integracyjna rola sportu we współczesnym świecie*, [w:] P. Niedzielski, J. Witek (red.), *Sport i rekreacja a wyzwania współczesnej cywilizacji*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 23–32.
- Wyka A. (1993), *Badacz społeczny wobec doświadczenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Warzywoda-Kruszyńska W. (1999), *(Żyć) Na marginesie wielkiego miasta*, Instytut Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Żukowska Z. (2006), *Wartość sportu mierzona uczestnictwem młodzieży niepełnosprawnej wobec kultury fizycznej*, [w:] J. Nowocien (red.), *Społeczno-edukacyjne oblicza olimpiizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*, t. 2, AWF w Warszawie, Warszawa, s. 126–134.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. 1989, nr 20, poz. 104, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, Dz. U. 1996, nr 25, poz. 113, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz. U. 2011, nr 127, poz. 721, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz. U. 2010, nr 127, poz. 857, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 czerwca 2012 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz. U. 2012, poz. 882.

Jakub Niedbalski

ACTIVATION THROUGH SPORT AS A WAY OF SOCIAL INCLUSION AND INTEGRATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Summary. Purpose of the article is to demonstrate the manner, in which the concept of social integration of the disabled, where crucial place is occupied by sports activity, is realized on the background of social and institutional conditions. There are qualitative data used in the research, collected through a technique of an in-depth free interview and observations, conducted among the disabled who play sports. Analysis and interpretation of the empirical material and existing data is performed in accordance with principles of the grounded theory.

The performed studies proved that sport practiced by the disabled may support the inclusion process of the disabled into broader social circles. Sport not only an opportunity to maintain fitness and health, but also for social integration of the disabled.

Keywords: disability, physical activity, sport, integration, social inclusion.